

وزارت جهاد کشاورزی

سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

موسسه آموزش و ترویج کشاورزی

طرح توسعه زنبورداری با مشارکت زنان روستایی و عشایری

در تولید فرآورده های زنبور عسل

مجری دفتر توسعه فعالیت های کشاورزی زنان روستایی و عشایری

سال: ۱۳۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًّا، يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ
لِلنَّاسِ، إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (آية ٦٩ سورة النحل).

بازنگری

طرح توسعه زنبورداری با مشارکت زنان روستایی و عشایری

در تولید فرآورده های زنبور عسل

سمیرا انواری مسئول اجرایی طرح

مرداد ماه ۱۴۰۰

شناسنامه

عنوان طرح : توانمند سازی زنان روستایی در تولید عسل و سایر تولیدات زنبور عسل

مجری: دفتر توسعه فعالیت های کشاورزی زنان روستایی

تهیه و تدوین: سمیرا انواری- رشیده قاسمی- سحر اقدسی - فرزانه کاظمیان

مشاور فنی طرح : هوشنگ افروزان

ناظر: فروغ السادات بنی هاشم

تاریخ انتشار: پاییز ۱۳۹۸

▪ مقدمه

در حال حاضر عسل مهمترین تولید زنبورداران در کشور بوده و به سایر تولیدات زنبورعسل مانند ژله رویال، بره موم، زهر و گرده توجه کافی نشده است. از سوی دیگر بخش عمده ای از فرآیند تولید محصولاتی مانند ژله رویال، زهر و بره موم به مهارت، دقت و ظرافت خاصی نیاز داشته و قابل توجه است که زنان زنبوردار دارای ظرفیت بالقوه ی مناسبی برای تکمیل مراحل تولید این محصولات ارزشمند زنبورعسل می باشند. لذا ضروری است که در سیاست ترویج و توسعه تولیدات مختلف زنبور عسل، زنان روستایی مد نظر برنامه ریزان و تولیدکنندگان قرار گیرند. لذا به منظور خارج شدن از تک محصولی تولید در صنعت زنبورداری و نیز بهره مندی از توان بالقوه زنان روستایی و افزایش مهارت آنان در تولید و توسعه همه جانبه این صنعت، طرح توانمند سازی زنان روستایی در تولید عسل و سایر تولیدات زنبور عسل طی برنامه ای سه ساله جهت اجرا در دفتر توسعه فعالیت های کشاورزی زنان روستایی تهیه و تدوین گردید.

هدف

توانمندسازی زنان روستایی به منظور خارج شدن از تک محصولی، افزایش کمی و کیفی در تولید عسل و سایر تولیدات زنبورعسل (ژله رویال، بره موم، زهر، گرده، ملکه و موم)

اهداف فرعی

- افزایش دانش و مهارت زنان زنبوردار روستایی (تربیت زنبوردار حرفه ای)
- افزایش بهره وری و درآمد زنان روستایی
- ایجاد و توسعه اشتغال در روستاها
- افزایش نقش زنان در توسعه صنعت زنبورداری کشور
- تسهیل در بازاریابی و بازار رسانی محصولات مختلف زنبورعسل (داخلی و خارجی)

▪ مراحل اجرایی طرح

۱- تشکیل کارگروه ستاد

این کارگروه متشکل از مدیر دفتر توسعه فعالیت های کشاورزی زنان روستایی، گروه کارآفرینی و بهبود کسب و کار، و مشاور ملی طرح می باشد.

وظایف کارگروه ستاد

- انتخاب استان های پایلوت^۱ براساس شاخص های تعیین شده در کارگروه ستاد
- انتخاب سایر استان های هدف سال دوم، ملی شدن طرح در سال سوم اجرای طرح (۱۴۰۰)
- الویت بندی و زمانبندی اجرای برنامه های آموزش های مورد نیاز هر استان پس از مشورت با استان های انتخاب شده
- معرفی مسئول اجرایی طرح به استان های منتخب جهت انجام هماهنگی های لازم
- برگزاری نشست توجیهی - مشورتی با استان های پایلوت و هدف

وظایف مشاور ملی

- ✓ ارائه مشاوره فنی
- ✓ پایش، نظارت مستمر و هدایت طرح
- ✓ تهیه عناوین، سرفصل ها و مطالب آموزشی مورد نیاز طرح
- ✓ تعامل با مشاوران استانی و ارائه عناوین، سرفصل ها و مطالب آموزشی به آنها
- ✓ همکاری در تدریس در دوره و کارگاه های تخصصی
- ✓ آموزش از طریق پیام های ترویجی و تخصصی و پاسخگویی به سوالات فنی مخاطبان از طریق شبکه های اجتماعی و پیام رسان ها
- ✓ تهیه بانک اساتید متخصص در حوزه های مرتبط با طرح
- ✓ نظارت بر برنامه های آموزشی استان
- ✓ ارائه مشاوره برای آنالیز، بازاریابی و فروش محصولات
- ✓ تدوین گزارش مستدل فنی - علمی پیرامون چگونگی اجرای پروژه و ارائه گزارش به دفتر توسعه فعالیت های کشاورزی زنان روستایی و عشایری

^۱ به منظور اجرای درست و علمی طرح در سال نخست در ۵ استان به صورت آزمایشی اجرا می گردد.

وظایف مسئول اجرایی طرح

- ✓ تدوین برنامه اجرایی طرح
- ✓ ارائه مشاوره ترویج و توسعه طرح
- ✓ تعامل با تیم اجرایی استان جهت اجرای طرح
- ✓ نظارت بر روند اجرایی طرح
- ✓ هماهنگی بین دفتر، مشاور ملی طرح و استان
- ✓ هماهنگی با دفتر آموزش بهره برداران جهت برگزاری دوره و صدور مجوز
- ✓ هماهنگی با دفتر آموزش کارکنان جهت برگزاری و صدور مجوز دوره (برای کارشناسان مرتبط طرح)
- ✓ برقراری ارتباط و هماهنگی با بخش های تخصصی و بین المللی
- ✓ همکاری و تسهیلگری در اجرای کارگاه های آموزشی ملی، منطقه ای و استانی
- ✓ پیگیری اخذ اطلاعات و گزارشات دوره های اجرا شده در استان ها
- ✓ جمع بندی و تهیه نهایی گزارش طرح

۲- کارگروه استان

این کارگروه متشکل از مدیر هماهنگی ترویج کشاورزی، کارشناس مسئول امور زنان استان، مشاور فنی استان، کارشناس امور زنان شهرستان، نماینده معاونت امور دام و محقق معین زنبورداری در استان می باشد.

وظایف کارگروه استان

۱- انتخاب مشاور فنی استان (پس از انتخاب به کارگروه استان اضافه می شود)

[شاخص های انتخاب مشاور فنی استان

- ⇐ دارای تخصص یا تجربه در حرفه زنبورداری
- ⇐ شاغل در بخش دولتی یا خصوصی
- ⇐ داشتن دانش و تجربه در خصوص بازارهای فروش محصولات زنبور عسل
- ⇐ توانایی در شناسایی مربیان آموزشی و هماهنگی با آنان در اجرای برنامه ها
- ⇐ داشتن ارتباط موثر با بخش تخصصی، تشکل های زنبورداران و بازار]

وظایف مشاور فنی استان

- ✓ شناسایی و معرفی مریبان استان
- ✓ تعامل با مریبان استانی
- ✓ ارتباط و تعامل با کارشناس مسئول استان و شهرستان جهت برگزاری دوره های آموزشی و پاسخگویی به مسایل زنبورداران
- ✓ تعامل با مشاور ملی برای نحوه ارایه محتوای برنامه های آموزشی
- ✓ ارائه مشاوره برای انتخاب گروه هدف
- ✓ ارائه مشاوره برای انتخاب شهرستان های محل اجرا
- ✓ ارائه مشاوره برای فروش محصولات

[گروه هدف این طرح شامل زنان زنبورداری است که به دو گروه تقسیم می شوند:

- گروه اول: زنبوردارانی که بیش از ۵۰ کلنی دارند. (اولویت انتخاب با زنبورداران دارای کلنی بیشتر است)
- گروه دوم: زنبوردارانی که کمتر از ۵۰ کلنی دارند.]

۲- برنامه ریزی برای برگزاری نشست های توجیهی - مشورتی با گروه هدف

- ارسال عناوین و سر فصل های آموزشی به استان
- هماهنگی با مریبان آموزشی جهت آموزش (توسط مشاور فنی طرح در استان و کارشناس مسئول امور زنان)
- نظارت و پایش مستمر کارشناس مسئول امور زنان استان و مشاور فنی استان بر فرایند اجرایی شدن آموزش ها
- برقراری ارتباط بین گروه هدف با اتحادیه ها، تعاونی ها، صندوق برای تسهیل در بازاریابی و فروش محصولات و دریافت تسهیلات

این مرحله در سطح ملی توسط دفتر توسعه فعالیت های کشاورزی زنان و در سطح استان توسط مدیریت ترویج با همکاری معاونت تولیدات دامی استان انجام می شود.

۱. گروه های هدف

گروه اول (زنان زنبوردار دارای ۵۰ کلنی و بیشتر)

روند اجرا:

- برگزاری جلسه معرفی طرح برای زنان زنبورداران
- انتخاب ۱۵ نفر داوطلب زنبوردار زن دارای ۵۰ کلنی و بیشتر (به ترتیب بیشترین تعداد کلنی)
- برگزاری جلسه توجیهی طرح با منتخبین
- برگزاری دوره و کارگاه های تخصصی زنبورداری
- تعامل با مخاطبان و پاسخگویی به سوالات و مسایل آن ها در پیاده سازی و اجرای آموزش ها
- برقراری شبکه ارتباطی بین مخاطبان، کارشناس معین طرح، کارشناس زنان استان و شهرستان، مشاور فنی استان و مشاور ملی

گروه دوم (زنان زنبورداری که کمتر از ۵۰ کلنی دارند)

هدف اجرای طرح برای گروه دوم (زنبوردارانی که کمتر از ۵۰ کلنی دارند): افزایش مهارت و توسعه فعالیت های کمی و کیفی در خصوص پرورش زنبورعسل

روند اجرا:

- شناسایی زنان زنبوردار استان ۲۰ نفر (زنان زنبورداری که کمتر از ۵۰ کلنی دارند)
 - برگزاری جلسه توجیهی طرح با منتخبان
 - برگزاری کارگاه های آموزشی اولیه زنبورداری
 - برگزاری کارگاه های آموزشی تخصصی زنبورداری
- قابل ذکر است فرآیندهای اجرایی توسط کارگروه های استانی و ستاد بر اساس شرح وظایف صورت می گیرد.

عناوین دوره های آموزشی:

- تولید ژل رویال
- تولید بره موم
- تولید زهر
- تولید گرده
- تولید موم
- تولید ملکه و تلقیح مصنوعی
- تغذیه و زمستان گذرانی

سرفصل های آموزشی:

سرفصل دوره تغذیه و زمستانگذرانی زنبور عسل	
سرفصل نظری دوره	سرفصل عملی دوره
۱- مقدمه (آشنایی با زندگی و فعالیتهای زنبور عسل رفتار شناسی زنبور عسل - زمان مناسب تغذیه زنبورعسل)	۱- سازمان دهی و آماده سازی کندو برای تولید عسل
۲- روش های نوین تغذیه ای برآرود جهت زنبور (بالغین، نوزادان)	۲- سازمان دهی و آماده سازی کندو برای زمستان گذرانی
۳- آماده سازی کلنی برای زمستان گذرانی	۳- روش تهیه کیک های گرده و مکمل
۴- تغذیه تحریکی و تکمیلی	

سرفصل های تولید زهر زنبورعسل	
سرفصل نظری دوره	سرفصل عملی دوره
۱- تعریف نیش، زهر و ترکیبات آن	۱- روش کار کردن با دستگاه زهر گیری
۲- روش های مختلف تولید زهر	۲- روش استقرار دستگاه زهر گیری در کندو
۳- زمان مناسب تولید زهر و روش برداشت زهر	۳- روش برداشت زهر
۴- کیفیت زهر	۴- روش نگهداری زهر

سرفصل های تولید ملکه زنبور عسل	
سرفصل نظری دوره	سرفصل عملی دوره
۱- روشهای تهیه سلولهای مصنوعی ملکه و پرورش نر	۱- پیوند زدن
۲- آشنائی با لوازم اتاق پیوند و دستگاه تلقیح مصنوعی ملکه	۲- آرایش کندوهای شروع کننده و خاتمه دهنده
۳- تلقیح مصنوعی	

سرفصل های تولید بره موم	
سرفصل نظری دوره	سرفصل عملی دوره
۱- تعریف بره موم (نحوه برداشت صمغ و تولید بره موم در کندو، کاربرد بره موم در داخل کلنی زنبورعسل)	۱- ساماندهی کندو برای تولید بره موم
۲- زمان مناسب تولید بره موم و کاربردهای مختلف آن	۲- استقرار تله های بره موم
۳- روشهای تحریک زنبورعسل جهت تولید بره موم	۳- روش های برداشت بره موم تولید شده
۴- روشهای مختلف برداشت و نگهداری بره موم	۴- نحوه ی نگهداری و عرضه بره موم به بازار

سرفصل های تولید ژل رویال	
سرفصل نظری دوره	سرفصل عملی دوره
۱- تعریف ژله رویال	۱- سازمان دهی کندو و آماده سازی برای تولید ژله رویال
۲- روش های مختلف سنتی و صنعتی ژله رویال	۲- نحوه تهیه و آماده سازی سلول های تولید ملکه برای تولید ژله رویال
۳- زمان مناسب تولید ژله رویال و ساماندهی کندو	۳- روش انتقال لارو
۴- نحوه جمع آوری و نگهداری ژله رویال	۴- روش برداشت و نگهداری ژله رویال

سرفصل تولید گرده توسط زنبور عسل	
سرفصل نظری دوره	سرفصل عملی دوره
۱- مقدمه (تعریف گرده، آشنایی با زندگی و فعالیتهای زنبور عسل، ارزش اقتصادی گرده، کاربردهای مختلف گرده	۱- سازمان دهی و آماده سازی کندو برای تولید گرده
۲- ترکیبات گرده، اهمیت گرده در تغذیه زنبورعسل (ملکه، بالغین، نوزادان) و تولید زهر	۲- آشنایی با وسایل مختلف تولید گرده
۳- زمان های مناسب تولید گرده، روش های مختلف تولید گرده، مزایا و معایب آنها	۳- روش نگهداری و بسته بندی گرده
۴- اهمیت استفاده از گرده در تغذیه تکمیلی	

II. تامین اعتبار طرح

اعتبار مورد نیاز طرح توسط دفتر توسعه فعالیت های کشاورزی زنان روستایی و استان تامین می گردد.

III. مستند سازی

گزارش های فرایند اجرای طرح در استان توسط کارشناس مسئول استان و مشاور فنی طرح تهیه می شود.

(فیلم - عکس و گزارشات مکتوب)

جدول پایش شماره ۱- دوره آموزشی مخاطبان

عنوان دوره:		تاریخ برگزاری:					محل برگزاری:			مریی دوره:
ردیف	نام	نام خانوادگی	نام پدر	شماره شناسنامه	کد ملی	تلفن ثابت	تلفن همراه	جنسیت	تاریخ تولد*	

*تاریخ تولد بدون علائم نوشته شود برای نمونه: متولد ۶۲/۱/۲۳ را تایپ می کنیم ۱۳۶۲۰۱۲۳

جدول پایش شماره ۲ - گزارش عملکرد زنبورداران زن

ردیف	استان	شهرستان	نام و نام خانوادگی	تعداد کلنی زنبورعسل	میانگین تولید عسل	میانگین تولید ژل رویال	میانگین تولید بره موم	میانگین تولید موم	میانگین تولید زهر

جدول شماره ۳- آمار زنبورداران استان

تعداد زنبورداران به تفکیک		تعداد کل زنبورداران	شهرستان	ردیف
زن	مرد			